

Štědroň, Miloš

Johanes doktor Faust - velká opera-epilog

In: Štědroň, Miloš. *Josef Berg : [skladatel mezi hudbou, literaturou a divadlem]*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1992, pp. 139-152

ISBN 8021005432

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122607>

Access Date: 08. 12. 2023

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Šimonová, Barbora

Johanes doktor Faust - velká opera-epilog

In: Šimonová, Barbora. *Josef Berg : [skladatel mezi hudbou, literaturou a divadlem]*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1992, pp. 139-152

ISBN 8021005432

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122607>

Access Date: 08. 12. 2023

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Zřejmě při posledním prohlížení skici opery Johannes doktor Faust, někdy ke konci roku 1970, napsal skladatel Josef Berg na titulní stránku díla tato slova:

... Velká opera pro kompletní operní aparát na libreto Matěje Kopeckého a autora (libreto je v Hudebním fondu), je hotova v kompletní skice, či vlastně polopartitūře a definitivnímu vypracování zabránily zdravotní havárie autora od roku 1967 (1967: operace tlustého střeva, 1968-9: těžká hepatitida, 1970: neudržitelný stav žlučníku, jehož operaci zabránilo zjištění TBC, skoro 4 měsíce hospitalizace atd.). Protože je skica definitivní, nestojí kromě zdravotního stavu nic v cestě dokončení partitūry ...

V této lakonické zprávě je skryt Bergův zápas se zhoubnou chorobou, již postupně podléhal, a která mu zabránila realizovat řadu dalších znamenitých záměrů. Společně s Miloslavem Ištvanem jsme dokončili definitivní partitūru díla, jež uvedla Janáčkova opera Státního divadla v Brně v sezóně 1980/81 (premiéra 19. 6. 1981).

SYŽET A LIBRETO OPERY

Literární dílo hudebního skladatele je vesměs choulostivou záležitostí. Hudební vědci ho pochopitelně odsouvají stranou nebo se ho dotýkají jen v souvislostech s výkladem hudby a literární věda o něm obvykle neví a netuší. Dokladem tohoto tvrzení by byl zatímni nezájem literární vědy o Leoše Janáčka jako literáta s několika výjimkami, potvrzující toto nechvalné pravidlo. I v případě Josefa Berga čeká na zhodnocení rozsáhlé literární dílo, a to nejen libreta ke všem jeho operám, pódiovým produkcím nebo libreta pro jiné skladatele (např. Vyvolavači pro A. Piňose či Hlasová vernisáž pro tým autorů), ale i rozmanité literární útvary, mezi nimiž nechybí ani drama. Johannes doktor Faust vznikl na základě předlohy Matěje Kopeckého a její osobité úpravy skladatelem. Loutkové hry Matěje Kopeckého byly jednou z vášní Josefa Berga. Jejich naivní řešení konfliktu dobra a zla doplňovalo v Bergově tvorbě svět brechtovské dialektiky, kterou mistrně ovládal a užíval. K ironizaci a demytizaci

se přidružila rovina až loutkové prostoty. Ta vyhovovala zejména tam, kde měl být osud lidí jakkoliv manipulován a znásilňován.

Faustovská látka Josefa Berga přitahovala dlouho. Goethovská, marlowovská a jiné podoby pro něj nebyly přitažlivé, a proto sáhl k osobitě verzi podnětů z loutkové hry Matěje Kopeckého. Zastavme se u libreta opery. Vystupují v něm tyto osoby: Anděl (soprán), Faust (bas), Mefisto (tenor), Piluke (tenor), Vágner (baryton), Král (baryton), Dáma (alt) a smíšený sbor, který je průvodním komentátorem opery. Sbor spolu s andělem zastupuje pomyslné nebeské kúry a vyhrožuje Faustovi od samého začátku opery: ... Fauste, Fauste, Fauste! Ostříháš-li zbožnosti, ani horko ani zima v ráji nezkruší tvé křehké kosti... O přízeň Fausta se podle tradice ve faustovské látce tahají anděl s ďáblem. Nudný a přísný anděl slibuje: ... šťastné bude tvé užívání, obdržíš nebeskou fortuneu beze všeho trestání... Zato Mefisto je mnohem konkrétnější. Slibuje moc a tím Fausta zaujme. Ve škole elegendantiky aneb černé magie bude nad všechny krále. Faust volá ďábly a vyptává se jich na jejich čerstvost, to jest rychlost, s jakou by byli schopni konat jeho příkazy. V madrigalu se anděl marně snaží spolu se sborem zvrátit Faustovo rozhodnutí. Sbor vyhrožuje: ... Doktore Fauste, vrať se k svojí farnosti, dřív, než moci bez pardonu v těle zpřeráží tvé křehké kosti... Faust je však obrácen k peklu, protože odtud čeká pomoc při uskutečnění svých „plamenitých myšlenek“. Po takovéto expozici přichází do hry Piluke, Kašpárek této faustiády. Najde Faustovu knihu a cituje ďábly, které rozzuří neustálým přivoláváním a zaháněním. Hlukem přiváben přichází Faustův famulus Vágner, karikatura troupa, který je vtělená důležitost a prázdnota. Piluke ho dovede usadit tím, jak jen opakuje konce jeho nabubřelých vět... Vágner: Já doktorovi Faustovi vždy odpovím, ať správnou odpověď vím, anebo nevím... Mí rodiče pocházejí z rodu venkovského. Já to však dotáh až na famula profesorského...“ Piluke zažene Vágnera přivoláváním Mefista. Jeho dialog s Faustem probíhá na pozadí reflexí a výhrůžek sboru.

SBOR

Rolník zemanem chce být, zeman chce být knížetem, kníže králem, král císařem, ty však z člověka staneš se červem... Faust nedbá a nařizuje Mefistovi, aby ho přenesl na svatbu dcery peršánského krále, protože by... na té veselosti se rád svým uměním zablejskal... Aby si mě Peršané konečně počli od srdce vážiti... Bergův „král peršánský“ zastupuje obligátního portugalského krále. Lisabonské zemětřesení, jež se tradovalo v kramářských písních po dlouhou dobu jako obraz nezměrné přírodní katastrofy, je obvykle v těchto verzích spojeno s Faustovým kouzelnickým zásahem. Let Fausta s Mefistem je zachycen dialogem: v hudbě probíhá tato scéna jako důsledný zpěv a rytmizovaná recitace

bez nástrojového doprovodu. Scéna na královském dvoře představuje největší zvukovou kumulaci v opeře. Králova směšnost je vyjádřena jak jazykovými prostředky libreta, tak i hudebním modelováním prostřednictvím vypjaté koloratury, která podtrhuje celkovou strojenost postavy. To je u Berga častý postup. Deformace jednoho parametru vyvolává současně jiný nebo obdobný typ deformace u jiného parametru. Král a Faust se k sobě nejprve chovají s obřadnou neobratností, konverzace vážne, floskule se stěhují od jedné postavy ke druhé:

FAUST

... Neračte za zlé míti. Doktor profesor Johanes von Faust.

KRÁL

Jeho Veličenstvo král peršanský. ARIA: Moji věrní, moji věrní, když jsme sem doktora Fausta dostali, ó zajisté, ó zajisté, ó zajisté, ó zajisté...

FAUST

(přerušuje) Neračte za zlé míti, neračte za zlé míti, neračte za zlé míti...

KRÁL

(dokončuje árii) ... všichni velkou raďovánku míti budeme.

FAUST

Ó zajisté, ó zajisté, ó zajisté, ó zajisté.

(horlivě) Kdybyste chtěl, ó zajisté, uvidíte, uvidíte, uvidíte ryby ve vzduchu a ptáci pod vodou lítati, zajisté, třista let mrtví se budou z hrobů soukat... zajisté, zajisté, zajisté, zajisté...

KRÁL

Zajisté, zajisté, zajisté, ó jak laskavý je můj Johanes, učený doktor, profesor Faust.

Král projeví přání vidět ... toho maličkáho Davida i toho velikého Goliáše... Faust poroučí Mefistovi: ... Ať se mi tam hledíš zachovat!... Král se při produkci poleká Mefista, který organizuje její průběh a pobíhá vzadu. Uděšeně koktá, že za sebou spatřil zlého ducha a že je doktor „spřísahán s ďábly“. Rychle se rozhodne: ... kličte se mi, doktore, z mého státu, vy jste mne klamal s čertem... Faust se rozzuří na Mefista, oznamuje mu své rozhodnutí. Mefisto mu opatří „velkou vodu“, na které bude hrát Faust před peršanským králem kuželky, Mefisto je bude stavět, a ... to divadlo bude zajisté peršanskému králi tuze přepodivné... Sbor připomíná Faustovi hrůzný konec zpěvem o devíti kuželkách, jež dokáže srazit, sám však bude desátou. Faust málem zničí peklo a jeho exponenty, když po neúspěchu peršanské akce nařídí Mefistovi, aby jej odnesl do Jeruzaléma. Mefisto namítá, že Faust slíbil ... takových míst ani hlavy myšlením ani skutkem se nedotýkati... Faust trvá na svém požadavku. Mefisto jej obelstí: ... Ale abys byl veselejší na cestu, ohlédni se na tuto krásnou dámu, kterou jsem tobě v dalekých zemích vynaschraňoval... Faust lest vytuší (... kdybych se ohlédl, oblíbil bych sobě dámu, věčnost hodil bych na stranu...), přesto však nabídku přijímá po naléhání dámy. Tanečně nabídne dámě ruku, odvádí ji na forbínu a za zvuku orchestru a dechovky, jež se vynoří z jeho hlubin, zcela překvapivě zapěje lidovkovou parafrázi s textem: ... ó, milko má, dávno tomu jest, co měsíček vyšel... Dáma paríruje a Faust uzavírá: ... pojďte, má spanilá dámo, na kávu pítí do mé komnaty... Tam také oba odcházejí. U Matěje Kopeckého nalézáme toto místo v ještě vyhraněnější podobě: Faust: ... ach, nejponíženější služebník, mé zamilované srdce, špacírujou do

mého kabinet pokojíčku na pár šálků kafička a porci putrtáku... Sbor vzkřikne nejvyšší tón (vznikne cluster ve vysoké poloze) a v diminuendu sjíždí mírným glissandem. Po této sborové kodě následuje autorská poznámka: Ticho, nic se neděje. V závěru Bergova Fausta se opravdu nic neděje. Ocitujme závěr opery po odchodu Fausta a dámy do komnaty a sborovém výkřiku:

FAUST

(Vrací se po špičkách, rukou i hlavou dělá zamítavé gesto, klade ukazovák na rty tajnůstkářsky, úsměv, jako když chceme oznámit něco trapného. Výraz: neračte se prosím, znepokojuvat.) (Všechny slabiky stejně dlouhé a silné.) Na kávu pítí. (Zavrtí pochybovačně hlavou, tklivě se usmívá. Falsetto). Jaký to milovník dam jsem já, Johannes Faust. (Udělá tři strašlivé baletní přískoky, zcela neočekávaně, a zajde.)

Takto tedy podává Josef Berg své řešení faustovského problému.

HUDBA BERGOVA FAUSTA

Zvláštností Bergovy opery je sbor, který vystupuje ve funkci jakéhosi opovědníka. Homofonní bloky čtyř hlasů se vzájemně prostupují, místy kříží, ale vždy tak, že jednoznačně dominuje zpěvní text.

$\text{♩} = 80$

S
Faus - te, Faus - te, Faus - te, Faus - te

A
Faus - te, Faus - te, Faus - te, Faus - te

T
-ste Fau - -ste Fau - us-te Fa - us-te

B
-ste Fau - -ste Fau - us-te Fa - us-te

Sbor operu otevírá bez přede hry, vstupuje do ní v důležitých momentech a uzavírá ji, odhlédneme-li od dovětku, který jsem uvedl v rozboru libreta. Faktura čtyřhlasového smíšeného sboru je prakticky stejná, mění se jen v detailech, často dochází ke členění na 2 dvojhlasá pásma. Jinou zvláštností je rozpad textové logiky do izolovaných slabik, které kontrastují s druhým kontinuálním textovým proudem. Tato situace může být zdrojem určité kontextové komiky.

Pokud jde o jednotlivé postavy, jsou budovány zcela záměrně se snahou o odlišnou intervalovou charakteristiku, rytmickou koncepci a i individualizaci tónů. Jestliže např. anděl v úvodu opery má v melodickém textu často přidělen interval oktávy

Anděl

Faus-te, Faus-te! Na-vrať-se do ško-ly
te-o-lo - gi - e šťast-ně - bu-de tvě...

je Mefistova pohyblivost zvýšena sekundovými skupinami.

Mefisto

Faus - te Faus - te Fauste
Fauste Faus - te, Faus - te

Faustovi je jako důležitý interval určena vesměs klesající sexta:

Faust

Štásten jsem já - do-ktor Jo - ha - nes Faust -
za-ne-chám já - do-ktor Jo-ha - nes Faust -

Piluke je výrazně vykreslen vokálním staccatem a opakováním tónů, které jakoby naivně zobrazovaly jeho prostotu, s níž spočívá na okolních věcech a situacích.

Topornost Vágnera je podtržena rytmickým stereotypem trioly, do níž Faustův nabubřelý slouha vpravuje většinu větších konstrukcí bez ohledu na počet slabik ve slově. Zvláštní strojený způsob řeči je výsledkem tohoto postupu.

Vágnr

Mi ro-di-če po-chá-ze - jí - z-ro-du
ven-kov-ský - ho já - to však do-tá-hl až
na fa-mu-la .pro-fe-sor - ský - ho!

Také král peršanský je poznamenán koloraturní deformací textu, která vede ve výsledku k afektovanému projevu.

Král
ó jak laskavý je můj Johannes u-če-ný doktor profesor Faust

Faust a Mefisto kromě zpěvu používají rytmizované recitace. Její patos má blízko k lidovému divadlu a k loutkovým hrám. Tento působivý efekt je využit ve scénách letu Mefista s Faustem.

Faust
Me-fis to, tak nesmíš hō-vo-řit, si-ce

Faust
bych byl nu cen-se

Mefisto
Faus-te, Faus-te
ty se nechťej křižovat - sic bych byl nu-cen tě u-pus-tit

Jestliže si každá postava udržuje základní vokální duktus, pak může nastat mísení těchto duktů jako prostředek komiky. Když se Faust vpravuje do královského kódu, přebírá automaticky nejen královské slovní floskule, ale i zhuštěný koloraturní projev a frázovitost. U Fausta lze konstatovat nejsložitější vývoj v hudebních prostředcích, Mefisto je sice vnějškově ambivalentní, ale u něj ztrácíme pocit času. Podobně je tomu u Piluke, Krále a Vágnera, jenže s použitím jednodušších, a také výraznějších prostředků a stereotypů. Jedním z častých způsobů Bergovy kompoziční techniky je ironizace banálního. K takovým místům patří ve Faustovi Vágnerův monolog — valčík, v němž paroduje užitá těžkopádná a valící se valčíková faktura s mohutnými clustery vážnost Vágnerovy výpovědi a přesvědčení o vlastní důležitosti. V duetu Faust-dáma pak nastupuje v melodice až soudobý lidovkový typ. Tento efekt je v plné shodě s banálním textem o měsíčku, ale celkový zvukový výsledek má charakter koláže — montáže s ostrými a pravidelně pulsujícími bloky orchestru se zvýrazněnými témbrovými plochami a s příznávkami dechovky, která je vyčleněna z orchestru speciálně pro tuto klíčovou situaci před závěrem.

V instrumentaci — i když Bergem v některých případech jen naznačené — se lze bezpečně opřít o jeho osvědčený typ blokové faktury. Není v ní mnoho ponecháno náhodě. Té se Berg vytrvale posmíval a ne-

důvěřoval jí. Pokud ji zapojil do opery, tak v přesně ovládaných situacích, jako je např. bengál na dvoře krále persánského, sborový výkřik před závěrem a jiná podobná místa. Je příznačné, že i u clusterů a zvukových polí skladatel detailně rozepisoval konkrétní podobu shluku a nespokojil se s nějakým náznakovým řešením. Když známe a respektujeme tuto Bergovu devízu, můžeme stanovit celkový charakter ploch, koncepci jejich vývoje, výměnu úloh jednotlivých bloků, i když neznáme mnohdy jejich detailní tvar a zadání.

Charakter i forma libreta si vyžádaly číslovou operu, v níž je árie redukována na krátké ariózo. Velký orchestr opery je uplatněn s důmyslnou dramaturgií barev a komorních ansámblů. Ve vrcholných dramatických okamžicích je použito účinného zvuku celé masy. Zvláštní význam mají drnkací nástroje (Berg k obligátní dvojici harf připojuje cemballo a kytaru s klavírem), k dechovým nástrojům jsou připojeny saxofony. Exponovaným nástrojem je tuba. Z výrazných typů historizujících faktur je často uplatněno basso continuo. Basový hlas bývá svěřen violoncellu, kontrabasu, fagotu, proti němu je obvykle blok smyčců nebo dřev. Zajímavé je označení „madrigal“, které skladatel dvakrát použil ve scénách sváru o Faustovu duši. Na závěr této první informace o tzv. velkém Faustovi Josefa Berga (jak jej označoval sám autor na rozdíl od předcházející a zásluhou Václava Noska provedené verze komorní s jiným námětem) je třeba zmínit se letmo o průvodní tendenci opery k dvanáctitónovosti. Bergovo pojetí dvanáctitónovosti (záměrně opomíjíme termín dodekafonie) má charakter léta promyšlené syntézy. Technicky brilantně ovládal práci s řadou jako málokterý český skladatel 60. let, byl však skeptický k její vševládosti a zejména v syntetických útvarech, jako jsou všechny jeho opery a pódiové produkce, ji využíval s jemným zřetelem pro význam hudby a s tichou radostí jejím prostřednictvím ironizoval v situacích, pro něž se mu zdála příhodná. Dodekafonie Johanesa doktora Fausta — toť loutkové peklo s bengálem, směsice komické hrůzy a hrůzné komičnosti. Josef Berg nikdy neodsouval odpovědnost skladatele na jediný parametr nebo princip a nemiloval zřejmě mezníky. Dvanáct tónů pro něj neznamenalo nepřeklenutelnou hranici, jak to ostatně dokázal ve Snění, v němž vstoupil do světa vlastní, zvláštní a poetické mikrotonality zcela jiné než hábovské koncepce. I tato poloha čeká na zhodnocení.

JOSEF BERG: JOHANES DOKTOR FAUST

(libreto opery na základě vlastního zpracování předlohy Matěje Kopeckého). Libreto k opeře Josefa Berga Johanes doktor Faust je pořízeno na základě autografní skici skladatele. Nejde tedy o libreto jako primární útvar, nýbrž o podobu poznamenanou kompozicí opery. Protože se jedná o jediného autora, považujeme tento postup za oprávněný. Jednak jím předkládáme čtenáři znění poslední ruky, jednak jsou zachyceny i některé specifické rysy Bergovy práce s textem. Postihnout tento

proces v celé šíři nebylo ovšem možné zcela důsledně, protože to neumožňuje způsob běžného tisku.

Anděl

Faust

Mefisto

Piluke

Vágner

Král

Dáma

Sbor

(dvořané, čerti)

SBOR Fauste, Fauste, Fauste, Fauste! Velebný Fauste! Ostřiháš-li zbožnosti, ani horko ani zima v ráji nezkruší tvé křehké kosti.

ANĎEL Fauste, Fauste, vrať se do školy teologie, šťastné bude tvé užívání, obdržíš nebeskou fortuna beze všeho trestání.

MEFISTO Fauste, Fauste, Fauste, Fauste, Fauste, Fauste, zanech ty školu teologie, podej se do školy elegramantiky aneb černé magie, budeš nade všechny krále!

FAUST Šťastný jsem já, doktor Johannes Faust. K čemu by mi byla nebeská fortuna, když mohu být sám nade všechny krále. (Prochází se.) Zanechám já, doktor Johannes Faust, školu teologie, podám se do školy elegramantiky aneb černé magie. Jak svou cestou jdu, se svou duší já rozepři vedu. Leč jak duši před úhonou zachránit, když mocnosti andělské jen odpočinek pod palmami slibují. Jak nešťastný jsem já, Johannes Faust.

SBOR Fauste, Fauste, Fauste, Fauste, doktore Fauste, věř nám, neb jsme z výsosti. Lepší dlouhé chvíle v nebi než jsou pekelné duchaplnosti.

FAUST Ha ha ha ha, čím to řeč slyší duše má? Nikdo krok můj nehlídá, jen ta vysoká hora. Konečně já zanechám školu teologie, podám se do školy černé magie! Nuže, Plutone, předpuť mi sem jednoho z tvých horoucích sídel. Zaklínám tebe poprvé.

MEFISTO blblblblblbl...

Faust (poleká se poslední rány) Zaklínám podruhé.

MEFISTO Biblblblbl...

Faust Zaklínám tebe potřetí.

MEFISTO Biblblbl... (zjeví se v bengálu) Fauste, čeho žádáš? (dupne)

FAUST (lekne se) Oznam ty mě, ty duchu horoucí...

MEFISTO Fauste, Fauste...

FAUST Duchu, oznam ty mně, jakou pak ty čerstvost v sobě máš?

MEFISTO Fauste, Fauste, Fauste, Fauste, tobě říci musím, že přeže mě ďábla čerstvějšího nemáš.

FAUST Oznam ty mně, duchu horoucí...

MEFISTO Fauste, Fauste, Fauste, Fauste, aby moje jméno tobě oznámeno bylo, tedy já se jmenuji Mefisto!

TANEC

FAUST Poslyš, Mefisto, jak dlouho bys chtěl sloužit za moji duší?

MEFISTO Fauste, Fauste, Fauste, ty mně dovol, abych se mohl pána našeho Plutona v pekle dotazovat
(čerti odběhli)

FAUST Dobrá, ale ať hledíš podat mi rychle zprávu. Pakuj se!

MEFISTO Buď vůle tvá!

FAUST Amen (klekne).

Čerti stojí ohromeni. Čerti utíkají pryč, zároveň vchází Anděl, klade Faustovi ruku na hlavu, ještě jsou dva čerti na scéně a začíná MADRIGAL.

ANDĚL Fauste, Fauste, Fauste, Fauste, doktore Fauste!

SBOR Fauste, Fauste, Fauste, Fauste, doktore Fauste, vrať se k svoji farnosti.

ANDĚL a SBOR Dřív než moci bez pardonu zpřeráží tvé křehké kosti.

FAUST Konečně já, Johannes Faust, konečně já uskutečním své plamenité myšlenky. Jak ze všech nejšťastnější jsem já, profesor doktor (exaktně) Faust. (V tichu odchází.)

PILUKE Tady bydlí, i, i, i, nějaký, i, profesor. Ten s sebou knihy, i, nosí a študuje, že mu z toho přebývá rozumu než na půldruha blázna. Kdy-i, i, i, i-bych já takovou knihu našel, mohl bych tu svou hlavu ponaučit. (Vrazí do pultu). A vi-i-da, zde je také nějaká. (Listuje.) Ptáky bez lepu jest chytáno, do kruhu jest stoupáno. (Vstoupí do kruhu.) Na ptáky jest voláno. (Hledá příslušný řádek.) (Rozkošným způsobem dětí luští slovo PILUKE, zpěvně, s intonací zdola nahoru, až ze sebe vyrazí celé: PILUKE!)

MEFISTO (Dopadne na scénu, měří se s Pilukem.) Pročpak nás z pekla vyrušuješ?

PILUKE (kocká, jako když slabikoval „PILUKE“, ale s obrácenou intonací shora dolů, žalostně:) To není pravda. Tu jest jen ptáky chytáno.

MEFISTO Pojď z toho kola ven!

PILUKE Pojď do toho kola sem!

MEFISTO Já tam nemohu.

PILUKE Dej mi pokoj, piluke, piluke, tady prý bydlí, i, i, i, o, Pi, piluke, pi, pi, piluke. Ptactvo jest zahráno, jest do háje ptactvo jest posláno na ptactvo voláno (hledá řádek) (slabikuje jako dříve s intonací nahoru): PADLUKE! (souvisle) Padluke voláno!
(Čerti i Mefisto v tichu zmizí.)

PILUKE (vrtí hlavou, tuká se do čela, přijde na rampu) Já jsem měl křičet „padluke“. A křičel jsem „piluke“.

MEFISTO (vskočí)

PILUKE (Nevlídne namítne nečekaně civilní prózou hlubokým hlasem) Nikdo tě nevolal, jdi odtud.

MEFISTO (S nesnesitelnou pedanterií) Nepůjdu já odtud. Čekám já na tebe, abych tebe roztrhal.

PILUKE Jenom trhej piluke, pi-i, i, i, i, i, luke, kmotří, i, ičko mně zase zaši, i, i, i, i, je, padluke piluke padluke piluke.

VÁGNER (zjeví se ve dveřích, Mefisto zmizí)
Dáš to pryč a co jsi zač?

PILUKE Se se cistin ergo istin, prima nokte jure.

VÁGNER Co to mluvíš?

PILUKE To je latina.

VÁGNER Copak by takový malý hlupák mohl znát?

PILUKE Tak asi čtyřikrát méně než takový velký.

VÁGNER Pozoruji na tobě, že jsi veselý. Chtěl bys u mne sloužit? Jsem doktora Fausta služebník Vágner.

PILUKE A kdopak bude sloužiti u mne?

VÁGNER Jsem doktora Fausta nejbližší pomocník. Tam, kde nestačí profesorův rozum, řekne mi: co o tom soudí můj rozmilý Vágneřík?!?

PILUKE ... soudí můj rozmilý Vágneřík?!?

VÁGNER Já doktorovi Faustovi vždy odpovím, ať správnou odpověď vím anebo nevím.

PILUKE ... odpověď vím anebo nevím.

VÁGNER Kdo by pro jeho výzkumy síru, parohy i drahé kameny tak jemně na prášek třel a kdo by dohlížel na správnou destilaci?!?

PILUKE ... dohlížel na správnou destilaci?!?

VÁGNER Kdyby doktor Faust neměl Vágnera na tu práci... Mí rodiče pocházejí z rodu venkovského. Já to však dotáhl až na famula profesorského. Už se, milej chlapče, na mé pilnosti. Však já tě zaučím v té naší kumštovní domácnosti.

PILUKE ... zaučím v té naší kumštovní domácnosti.

VÁGNER V té naší kumštovní domácnosti.

PILUKE A kdopak bude sloužiti u mně? A počkej, znám jednoho Piluke, piluke, piluke, piluke.

MEFISTO (zjeví se).

VÁGNER (uteče),

PILUKE (odchází),

FAUST (vchází).

MADRIGAL

SBOR Rolník zemanem chce být, zeman chce být knížetem, kníže králem, král císařem, ty však z člověka staneš se červem.

FAUST Mefisto, Mefisto!
(úderý)

FAUST Včera jsem četl listinu, že perský král má dnes provdati svou princeznu. Na té veselosti bych se rád svým uměním zablejskal. Aby si mě Peršané konečně počli od srdce vážiti. Ó... kterak já, Johannes doktor Faust, budu žádaný všemi králi!

MEFISTO Fauste, chceš-li, poletíme.

FAUST (skočí Mefistovi na záda)

FAUST Mefisto, jaký to jest velikánský brambora pod námi?

MEFISTO Fauste, Fauste, není to žádný brambora, ale je to lidstva pozemského, národů všech obydlí.

FAUST Mefisto, tak nesmíš hovořit, sice bych byl nucen se křížovat.

MEFISTO Fauste, Fauste, ty se nechtěj křížovat, sic bych byl nucen tě upustit.

FAUST Mefisto, proč zlou víru máš? Hleď jak světla nebeská člověku k svícení stvořena.

MEFISTO (zpívá vždy toto, jako když mňouká a prská kocour)
Fauste, Fauste, světla nebeská sama se stvořila a o člověku ničehož nevědí.

FAUST Mefisto, tak nesmíš hovořit, sice bych byl nucen se modliti.

MEFISTO Fauste, Fauste, Fauste, ty se nechtěj modliti, sic bych byl nucen tě upustiti!

FAUST Mefisto, o kolik jsme blíž k jeho trůnu?

MEFISTO cha cha cha cha cha chá.

KRÁL Ó plesejte věrní, že jsme se konečně toho slavného dne (Aria) dočkali, dočkali, dočkali.

Přitom se vám to poručení dává, by se žádný neopovážil (Aria) sem mezi nás vkročiti, mezi nás vkročiti.

FAUST Vzkročiti.

KRÁL Kdo nebude našemu stavu roveň (fanfára).

FAUST Vaše Jasnost! Vaše Jasnost! Neračte za zlé míti, že smím před Vaši Jasnost předstoupit.

KRÁL (chlácholí jej) Ne, ne, ne, ne.

FAUST Neračte za zlé míti. Doktor profesor Johanes von Faust.

KRÁL Jeho Veličenstvo král peršanský.

(Aria) Moji věrní, moji věrní, když jsme sem doktora Fausta dostali.

FAUST Neračte za zlé míti ...

KRÁL Ó zajisté, ó zajisté ...

FAUST Ó zajisté, ó zajisté ...

KRÁL ... všickni velkou radovánku míti budeme ...

FAUST (horlivě) Kdybyste chtěl, ó zajisté, uvidíte, uvidíte, uvidíte ryby ve vzduchu a ptáci pod vodou lítati. Tři sta let mrtví se budou z hrobů soukat, uvidíte ryby ve vzduchu a ptáci pod vodou lítati, zajisté, tři sta let mrtví se budou z hrobů soukat, zajisté, zajisté, zajisté, zajisté, zajisté, zajisté, zajisté, zajisté, zajisté, zajisté, zajisté.

KRÁL Zajisté, zajisté. Ó, jak laskavý je můj Johanes, učený doktor profesor Faust. (Trochu se stydí za své nezřízené přání). Nuže, přiveď mi sem toho maličkého Davida i toho velikánského obra Goliáše.

KRÁL (Tancuje trochu a diriguje si rukou. Něžné srozumění.) (Tanec ustane, zakryje si oči).

KRÁL a FAUST (padají v hrůze).

KRÁL (jako prve, koketně) Není-li přání mé přílišné ...

FAUST (horlivě) Zajisté, zajisté, zajisté, vše já vám, zajisté, zajisté, zajisté, vše já vám, zajisté k libosti učiním, zajisté, zajisté, to vše já vám, to vše já vám, to vše, zajisté, zjis... (k Mefistovi) Peršenský velmož chtěl by viděti toho maličkého Davida i toho velikánského Goliáše.

KRÁL (usmívá se stydlivě) Toho maličkého Davida i toho velikánského Goliáše.

KRÁL a FAUST (Oba tančí přesně jako prv. Král. Zastaví se při slově Goliáše...)

FAUST Ať se mi tam hledíš zachovat.

MEFISTO Hned tam ty sochy představím (Odchází napravo, zpívá si polohlasem bezmyslenkovitě pro sebe). Ó jak laskavý, ó jak laskavý, ó jak laskavý, ó jak laskavý je můj, ó jak laskavý můj (zajde za oponu), jak laskavý, ó jak laskavý, ó jak laskavý, ó jak laskavý.

(opona vpravo vzhůru)

KRÁL Ó, Davide, Davide, jaké udatné srdce musel jsi mít, tak velkému obru se na odpor postavit.

MEFISTO (přeběhne ze skrytu za Goliášem k Davidovi)

cha, cha, cha, cha, cha, cha, cha, cha.

KRÁL Aj, aj, aj... (drmolí) Tam za tou sochou, tou sochou, aj tam za tou sochou, sochou, spatřil jsem aj zlého ducha, aj za tou tam za tou sochou. Doktor Faust je

spřísahán s ďábly. Pryč! Pryč! Pryč! Klidte se mi, doktore, klidte se z mého státu, vy jste mne klamal s čertem, klidte se z mého státu (odchází prudce dveřmi do zámku) (práskne dveřmi. Vtáhnou se trumpety. Zhasnou okna zámku).

FAUST (volně přijde na rampu).

To jsem se svým uměním pěkně pochodil. (Vrhne se k Mefistovi.) Mefisto, já tebe naučím sloužití. Ty mně sem místo těch dvou soch postavíš velkou vodu.

MEFISTO (kvílí) á á

FAUST Já se pak na tu vodu pustím.

MEFISTO (kvílí) á á

FAUST Já na ní budu kuželky hrát.

MEFISTO (Kvílí) á á

FAUST A ty mně je musíš stavět.

MEFISTO (kvílí) á á

FAUST To divadlo bude zajisté peršanskému králi tuze přepodivné ... Ó kterak jsem já rozzuřil, rozzuřil hněv. Já, Johanes, profesor doktor Faust.

MEFISTO Fauste, Fauste, ty mě chceš tuze sužovat. Já budu muset na pomoc celé (pokročí, ruče před sebe) peklo povolát (křičí).

FAUST (richtuje kouli).

(Zároveň: s třeskem se rozletí okno, v něm přihlíží Král, vysunou se trubky).

SBOR Fauste, Fauste, Fauste, Fauste, nešťastný Fauste.

SBOR Shodils devět kuželí, však ty budeš desátá. Tomu nezbrání nižáden z lidí.

Poznámka Josefa Berga: Následuje buď závěr jednání (kus bouře a po přestávce opakovat Madrigal z prostředka) nebo kus jde dál ...

FAUST (falzetem) Faust jsem velebný, jsem Faust, ostříhat chci zbožnosti. Ani hor-ko, ani zima v ráji nezkrúší mé kosti. Mefisto! Již mám dost světských radovánek. Umínil jsem si, že odneseš mne do Jeruzaléma.

MEFISTO Fauste, Fauste! Ty mne túze sužuješ! (Vyvolavačsky: „jevy úžasné“) Takových míst ani hlavy myšlením ani skutkem se nedotýkati (velmi zvolna, exaktně) sva-to-sva-tě jsi přislíbil!

FAUST I ty slouho, ty nevíš, co máme spolu ujednáno suma sumárum?

MEFISTO Fauste, Fauste! Nuže dobrá, poletíme. Ale, abys byl veselejší na cestu, ohlédni se na tuto krásnou dámu, kterou jsem tobě v dalekých zemích vynaschráňoval.

(Předehra. Starobyle, jemně, delikátní akcenty.)

MEFISTO Fauste, Fauste! Proč nenávidíš tuto krásnou dámu?

FAUST Kdybych se ohlédl, oblíbil bych sobě dámu, věčnost hodil bych na stranu.

MEFISTO Já tobě zbraňovat nebudu, ale jako krásná dáma zaslouží být milována...

DÁMA Můj Fauste, alespoň jeden pohled z tvého rytířského oka mi přej...

FAUST Vskutku jest to krásná dáma, zaslouží být milována (tanečně nabízí dámě rámě) (odchod na forbínu). (Dechovka)

FAUST Ó, milko má, dávno tomu, dávno tomu.

FAUST a **DÁMA** Dávno tomu, dávno tomu jest, co měsíček vyšel.

FAUST Ó milko má, dávno tomu, dávno tomu jest...

Pojďte má spanilá dámo, na kávu pítí do mé komnaty (zajdou).

SBOR Vzkřikne nejvyšší tón „ó“.

Ticho, nic se neděje.

FAUST (Vrací se po špičkách, rukou i hlavou dělá zamítavé gesto, klade ukazovák na rty tajnůstkářsky, úsměv jako když chceme oznámit něco trapného. Výraz: neračte se, prosím, znepokojuvat.) (Všechny slabiky stejně dlouhé a silné.)
Na kávu pítí.

(Zavrtí pochybovačně hlavou, tklivě se usmívá, falzetem): Jaký to milovník dam jsem já, Johanes (bez hlasu naznačí ústy) Faust.

Udělá tři strašlivé baletní přískoky, zcela neočekávané, a zajde.

F I N E